

פרשת ויגש

הסברי הפסוקים כיתה ב

דברי יהודה ליוסף. דגשים: מסירות נפשם של יהודה והאחים.

הקדמה: האחים עצובים מאוד, כפי שלמדנו האחים חזרו כולם לארמון ולא נתנו לשליח רק את בנימין. והם אמרו ליוסף שכולם יהיו עבדים. יוסף אמר שהוא יקח רק את בנימין לעבד. זה מאוד קשה להיות עבד במצרים, האחים לא רוצים שבנימין יסבל במצרים, מה נעשה?! יהודה מחליט להסתכן, הוא הולך לדבר עם המשנה למלך לבקש ממנו לשנות את ההחלטה שלו, המשנה למלך יכול בבת אחת להחליט להרוג אותו. יהודה מחליט שאם המשנה למלך לא יסכים הוא אפילו ילחם נגדו. איזה אומץ. הכל בשביל להציל את בנימין. יהודה והאחים אומרים בלב – פעם אחת כבר טעינו שמכרנו את יוסף, לא נעשה עוד טעות כזאת. **(יח) ויגש אליו יהודה** – אחרי שיוסף אמר להם ללכת, ניגש יהודה להגיד עוד משהו (מנחה בלולה). **ויאמר בי אדני** – בבקשה אדוני (תיב"ע). **ידבר נא עבדך דבר** – דבר אחד, משהו קטן, שלא להטריח את המשנה למלך (רמב"ן). **באזני אדני** – שיכנסו הדברים באוזןך, שתקבלם. [דיברנו על גוף ראשון, שני ושלישי. והסברנו שלאדם חשוב מדברים בגוף שלישי]¹. **ואל יתר אפך בעבדך** – אל תכעס על שאני מבקש לשנות מהחלטתך [ומי יעזר לדבר נגד החלטת המשנה למלך], ראב"ם. **פי כמוך פפרעה** – חשוב אתה בעיני כפרעה. אתה כפרעה ופרעה כמוך (אבע"ז). ואיני בא לזלזל בדבריך (בדומה לזה בספורנו).

(יט) אדני שאל את עבדיו – אותנו. שאלנו – הרי הם לא עבדים שלו? הם אומרים שהוא כל כך חשוב בעיניהם שהם נחשבים כמו עבדים שלו. **לאמר היש לכם** – האם יש לכם **אב או אח** – אמנם שאלה זו לא הוזכרה בפרשה הקודמת. אך מדברי יהודה כאן אנו לומדים שהוא שאל אותם שאלה זו.²

(כ) ויאמר אל אדני יש לנו אב זקן – הוא כבר ממש זקן, וזקן מתגעגע יותר לבן שלו (מלבי"ם), יהודה אמר שהוא זקן כי לא כל אבא שיש לו ילד בן 45 זה אומר שהוא זקן (אבע"ז). **ויגיד זקנים** – שנולד לעת זקנותו של יעקב. **קטן** – והוא מתגעגע כמו ילד קטן שמתגעגע לאבא (העמ"ד). **ואחיו מת** – יהודה חשש להגיד שהוא חי שמא יוסף יבקש שיביא גם אותו, ומפני היראה שיקר ואמר שאחיו מת (סיפרנו סיפור בעניין³). **וינתר** – וישאר **הוא לבדו לאמו** – בן יחיד לאמא רחל. **ואביו אהבו** – וכיוון שאוהב אותו לא יוכל בלעדיו.

(כא) ותאמר אל עבדך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו – אשמור עליו ואשגיח (רמב"ן, רס"ג)⁵. וכיוון שאמרת כך לא מתאים שתשנה את מה שאמרת, אפילו אם יש סיב טובה שהוא חטא (רשב"ם) [שים עין = תסתכל עליו כל הזמן]⁶.

(כב) ויאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו – למה? כי אם.. **ועזב את אביו ומת** – הוא עלול למות מסכנות הדרך, והוא נער, שנמצא כל הזמן עם אבא שלו, ואינו רגיל ללכת בדרך (רמב"ן)⁸.

(כג) ותאמר אל עבדך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני – כי אהרוג אתכם.

(כד) ויהי פי – כאשר עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני:

(כה) ויאמר אביו – אחרי שנגמר כל האוכל. **שבו שברו לנו מעט אכל:**

(כו) ויאמר לא נוכל לרדת אם – רק אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו פי לא נוכל לראות פני האיש – כלומר להגיע אליו. **ואחיו הקטן אינו אתנו:**

(כז) ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם פי שנים ילדה לי אשתי – החשובה (כמו "בית הרב") (טור)⁹.

(כח) ויצא האחד – האחד המיוחד, זה יוסף (שכל טוב). **מאתי נאמר אף טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה** – עד עכשיו. אם כן, כנראה שמת.¹⁰

(כט) ולקחתם גם את זה מעם פני – מלפני, ממני. **וקרהו אסון** – אולי יקרה לו אסון ח"ו, ואז... (רמב"ן) **והורדתם את שיבתי ברעה שאלה** – תורידו את חיי לקבר מרוב צער ורוע, כלומר שאמות. "שיבתי" – החיים שלי עד הזקנה. "ברעה" – בצער. "שאלה" – לקבר.^{11 12}

¹ פתיחה: לקחתי ילדים 3 קבוצות אחד – גוף ראשון, 2 – שני, 3 – שלישי. ואז הם אמרו: אני רקדתי / הוא רקד / הם רקדו. אח"כ כ"ל: אנחנו רקדנו וכו'.
² וצ"ע כי שם הסברנו שהם אמרו שנים וכו' כדי להסביר למה נכנסו בעשרה פתחים, ואם כן יוצא שלא יוסף שאל אותם אלא הם אמרו מעצמם. ואמנם הקושי הוא על הסבר הפסוקים שם כיוון ששם הסברנו שהם אמרו שהלכו לחפש אותו, ובפסוק ב' מפורש שאמרו שיוסף מת ולא נעלם. לכן נראה לי לא להסביר את ההסבר הזה שם עד שאצליח להבין אותו על בוריו. וד' יאיר עיננו בתורתו.
³ מובא בדרכי מרדכי על ויגש (רב שחתם על מוצר כשר לסדר ויגש ואחיו מת ועיין ר"י.
⁴ בתשע"ג: סביר להניח שמת.
⁵ אבע"ז – איני חפץ אלא לראותו.
⁶ בגינה אני עוזב את הבן שלי ללכת לבת שלי, ואומר למישהו – שים עין על הבן שלי.

⁷ תשע"ג: {והרי לא הוזכר לפני כן? מזכירים רק הדברים הנצרכים. מדוע לא הזכיר שיוסף אמר "מרגלים אתם"? לא מכובד להזכיר טעות של המשנה למלך}.

⁸ תשע"ד: בנימין ימות. כי קשור מאוד לאביו.

⁹ רבנו בחיי – האשה שלקח מדעתו.

^{10 11 12} תשע"ג: הרגיש שאולי לא מת, ולבסוף יראה אותו (אף שלא ידע שזה כך), מנחה בלולה..

(ל) **וְעַתָּה** – מכאן יהודה סיים את הסיפור ומתחיל לטעון למה לא לקחת את בנימין לעבד: **כְּבָאֵי** – כשאבוא **אֶל עֲבָדְךָ אָבִי וְהַנְעֵר אֵינְנוּ אֲתָנוּ וְנִפְשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנִפְשׁוֹ** – חיי יעקב תלויים בחיי בנימין.¹³
(לא) וְהִנֵּה כְּרָאוֹתָוּ כִּי אֵין הַנְעֵר נִמְת – יעקב¹⁴. והנה הזקת לא רק לבנימין האשם אלא גם לאביו שהוא חף מפשע. **וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ¹⁵ אֶת שְׂיִבַת עֲבָדְךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׂאֵלָה** – בצער לקבר.
(לב) – ולמה דווקא אני הנציג לדבר מולך? כִּי עֲבָדְךָ עָרַב אֶת הַנְעֵר מֵעַם אָבִי לְאֹמֶר – נהייתי ערב של הנער כשלקחתי אותו מאבא שלי וכך אמרתי לו (כנלענ"ד). **אִם לֹא אָבִיאָנוּ אֵלֶיךָ¹⁶ וְחָטָאתִי לְאָבִי¹⁷ כָּל הַיָּמִים:**
(לג) – הצעה: וְעַתָּה יָשָׁב נָא¹⁸ עֲבָדְךָ תַּחַת הַנְעֵר – במקום בנימין. **עֲבָד לְאֹדְנִי** – טוב אני ממנו לגבורה, למלחמה ולשמש. **וְהַנְעֵר יַעַל עִם אָחִיו:**
(לד) – סיכום: כִּי אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהַנְעֵר אֵינְנוּ אֲתִי – איך אני יכול לעשות כדבר הזה?! **פֶּן – שְׁמָא אָרְאָה כְּרַע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת אָבִי** – ואני לא מסוגל לראות את הצער הגדול של אבא שלי (רמב"ן ל"ב)¹⁹.²⁰

התגלות יוסף. דגשים: אהבתו העצומה של יוסף לאחיו. יוסף סולח לאחים סליחה גמורה. דאגתו שלא יתביישו. ההבנה שהכל מהקב"ה, ואנו שליחיו. דאגת יוסף ליעקב אביו.

התלמידים היקרים כל כך חיכו להתחיל פרק זה. בתחילת הפרק סיפרתי להם שאני זוכר שבהיותי בסוף כיתה א' או תחילת ב' למדנו את זה וכל כך התרגשתי. אמרנו שכעת כשיוסף רואה שהם חזרו בתשובה שלמה הוא כבר רוצה כל כך להתגלות אליהם, והוא לא מסוגל לחכות עוד רגע אחד.

(א) וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק – להתאמץ, לחכות²¹ (אולי רש"י). **לְכָל הַנְּצַבִּים עָלָיו** – העומדים לידו. יוסף לא יכל לחכות עוד עד שיצאו כל העומדים שם, כי הוא כל כך רצה כבר להתגלות אליהם. יוסף רצה להתגלות לאחיו, אך לא רצה להעליב אותם, ולכן היה צריך להתאפק עד שיצאו. **וַיִּקְרָא** – בקול גדול (אוה"ח), שיהיה מהר. **הוֹצִיאָו כָּל אִישׁ – אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים. מֵעָלָיו** – ממני. **וְלֹא עָמַד אִישׁ** – אף אחד **אֶתוֹ בְּהִתְנוּדַע יוֹסֵף** – כשיוסף נודע, התגלה. **אֶל אָחִיו** – יוסף מסתכן שיהרגו אותו (מדרש).

(ב) וַיִּמְתַּן אֶת קִלְוֵ בִּבְכִי – בכה בקול מהתרגשות ומשמחה²². **וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם** – אנשי מצרים שהיו מחוץ לבית.²³ **וַיִּשְׁמַע בֵּית פְּרֹעֶה** – אנשי בית פרעה. כי השמועה עברה שהמשנה למלך בוכה, שזה בוודאי דבר מוזר מאוד²⁴ (רד"ק). גם האחים היו מופתעים ולא הבינו מה קורה פה ומדוע הוא בוכה.

(ג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו אֲנִי יוֹסֵף²⁵ הַעוֹד אָבִי חַי – האם עדיין אבי חי.²⁶ **וְלֹא יָכְלוּ אָחִיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ** – לענות לו. **כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו** – כי הם התביישו על מה שעשו לו.²⁷

(ד) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו גִּשׁוּ נָא אֵלַי – בואו אלי בבקשה. יוסף רצה לדבר בשקט כדי שהאנשים שמבחוץ לא ישמעו את דבריו (שהרי היו כאלו ששמו אוזניהם בכותל וניסו לשמוע) ויתביישו האחים (ספורנו). **וַיִּגְשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף**

¹¹ בירור: הפשט שהסברנו עד עכשיו הוא (וכך הסביר הרב נחום): כל שנות הזקנה שלי עד הפטירה יהיו בצער. אך לא נראה שזה הפשט, כי כאן הטענה שהוא ימות. וצ"ע.

¹² הוספה: כתבתי על הלוח את שמות הפסוקים, כל פעם ילד אחר קם ובא אלי, שינגנו את הפסוק ואז הוא רשם על הלוח מי אמר את הפסוק הזה (מפסוק י"ט). אח"כ בחרתי ילדים וכ"א הסביר פסוק, מעין דו שיח בין יוסף לאחים ובין האחים ליעקב. אח"כ קמו 3 ילדים אמיצים – אחד יוסף אחד יעקב ואחד האחים וכ"א אמר את החלק שלו. האמיצים קיבלו צ'ופר. החלק השני היה קשה. [אפשר גם לחלק את הכיתה ל3 וישגנו כ"א את החלק שלו].

¹³ הוספה: סיפור מאביהם של ישראל ב' שהרב בן טוב היה אומר שהוא קשור לרב באופן ש"נפשו קשורה בנפשו", ובאמת 40 יום אחר פטירת הרב נפטר. חידה: פעמים כתוב ומת, מי זה בכל פעם?

¹⁴ אנחנו גרמנו בזה שהבאנו אותו אליך (רמב"ן – או אתה ונאמר דרך כבוד. וכך הסביר הרב נחום, שהאשים אותו בדרך כבוד) וברד"ק – ותהיה אשמה עלינו ועליך שסיבבת מיתתו.

¹⁶ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד מתוק: אם כן חייב גם יהודה לבוא, שהרי אמר – אביאנו אליך (נמוכן הדבר שהאחריות של יהודה זה שישמור עליו עד בואו לבית הוריו). ענה תלמיד: כוונת יהודה שאדאג שהוא יגיע אליך. תלמיד אחר ענה: יהודה יבקש מיוסף שיקח מישהו אחר לעבד עד שילך לארץ כנען עם בנימין ואז יחזור.

¹⁷ הוספה: הל"ל וחסאתי לך? רמז – וחסאתי לאבי שבשמים. רבנו בחיי.
¹⁸ צ"ע: אוגלוס מסביר פעמיים כען, וצ"ע איך אפשר להסביר כך. וכך בהמון מקומות.

¹⁹ צ"ע: בראשונים משמע שיהודה חס ע"ע, וצ"ב.
²⁰ חידה: מה הקשר בין עמוד ר"י לירידת יעקב ובניו למצרים? זהו מספר השנים שהיו אבותינו במצרים.

²¹ הרחבה: כמו מי שפוגש את סבתא שלו אחרי הרבה שנים.
²² הרחבה: דיברנו על סוגי בכי (שמחה, צער, כאב, עצבות). שאלנו איזה סוג זה הבכי שבוכה הרב עווד בתפילת ר"ה? איזה סוג של בכי זה הבכי שלנו ביום הכיפורים?

²³ הוספה: תיארונו באופן ציורי את אנשי מצרים לוקחים שני צבתים ומושכים את האוזן הכי גדול שאפשר ומדביקים את האוזן לקיר במסמרים בכדי לשמוע מדוע המשנה למלך בוכה. (ע"פ העמ"ד)

²⁴ הרחבה: אשתי אמרה לבן שלי – תשמע איך הרב עווד בוכה בתפילה של ר"ה, הבן שלי מרדכי לא האמין שרב בוכה.
²⁵ הרחבה: אומר המדרש שכדי שלא יבהלו מידי אמר להם – אני יודע אפה יוסף. ואז הוא קרא בקול: "יוסף בן יעקב", הם הסתכלו לצדדים, ואז הוא אמר – אני יוסף! הילדים נהנו מהתיאור.

²⁶ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד יקר: והרי כבר אתמול יוסף שאל אותם והם אמרו לו שהוא חי. ענו כמה תלמידים יקרים: אז עדיין הם לא ידעו שזה יוסף ולכן אולי הם שיקרו עליו. [מסביר הרמב"ן אולי הם משקרים שהוא חי כדי שישחרר את בנימין]. תירוץ נוסף – אולי ביום הזה יעקב מת ושלחו שליחים להגיד להם.

²⁷ צ"ע: בכיתה יתארתי שברגע שהוא מתגלה הם כל כך בהלם עד שלא יכלו לומר כלום. אך נראה שאין זה הפשט בדברי רש"י. אך נראה לי שזה הכוונה שלו – רש"י אומר שנבהלו מבושה, נ"ל שזה שנגלה ישר גרם לבהלה. נראה לי שהם נבהלו מהפתאומיות שבה באה בושה זו.

אַחִיכֶם – אוהב אתכם, כמו שאח אוהב, ולא כועס (שכל טוב), ואני לא מחשיב את עצמי יותר מכן, אלא כמו אח שלכם (רבנו בחיי). **אֲשֶׁר מִכְרַתֶּם אֹתִי מִצְרִימָה** – והרי אף אחד לא יודע זאת? כיצד אני יודע? מוכח שזה באמת אני. [יוסף הבין שהם לא בטוחים שהוא באמת יוסף ולכן אמר להם "אשר מכרתם אותי", בנוסף הבין שאולי הם חושבים שהוא כועס עליהם לכן אמר אני אחיכם, אוה"ח].

(ה) **וְעַתָּה אֵל תִּעַצְבוּ** – על שמכרתם אותי. **וְאֵל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם** – על תכעסו על שמכרתם אותי. את הכעס רואים על העיניים (בדומה לזה באוה"ח). **כִּי – עַל ש... מִכְרַתֶּם אֹתִי הִנֵּה כִּי – בְּגַלְל ש... לְמַחְקָה** – לתת לכם אוכל **שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם** – אני שליח של ד'.

(ו) **כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** – בתוך הארץ²⁸. **וְעוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין חֲרִישׁ וְקָצִיר**²⁹ – אין מה לחרוש ולקצור³⁰.

(ז) **וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם לְשׁוֹם לְכֶם שְׂאִרִית בְּאָרֶץ** – שתישארו בארץ ולא תמותו³¹. **וְלַהֲקִיזוֹת לְכֶם** – אתכם. **לְפָלִיטָה**³² **גְּדֹלָה** – שתנצלו מהצרה.

(ח) **וְעַתָּה** – ועכשיו, אחרי שיוסף נהיה מושל רואים שד' הוא ששלח אותו (אוה"ח). **לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הִנֵּה** – לכאן. **כִּי הֲאֱלֹהִים – אֵלָא ד' (רשב"ם).** ד' רצה שככה יהיה. יוסף מדגיש את זה 3 פעמים. **וַיִּשְׁיַמְנִי לְאָב לְפָרְעָה** – יועץ לפרעה (כפי שלמדנו: אברך – יועץ למלך. ספורנו), כמעט בדרגה שלו. **וְלְאֲדוֹן לְכָל בֵּיתוֹ** – אחראי על בית פרעה (ספורנו). **וּמִשָּׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:**

(ט) **מִהָרֹו** – כמה שיותר מהר, שיעקב לא יצטער עוד רגע אחד. (ספורנו), שהרי הוא מחכה לבנימין ולשמעון (שכל טוב). **וַיַּעַל** – כי א"י גבוהה מכל הארצות. **אֵל אָבִי וְאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בְּנֵה יוֹסֵף שְׁמֵנִי אֱלֹהִים לְאֲדוֹן לְכָל מִצְרַיִם** – למה סיפר לו את זה? קודם כל שיעקב ידע שטוב ליוסף, ובעיקר כדי להגיד לו – אני יכול לדאוג לך שאתה תשב בארץ גושן, כי אני המחליט (העמ"ד). **רְדֵה אֵלַי אֵל תַּעֲמִד** – אל תתעכב (אונקלוס).

(י) **וַיִּשְׁבֹּת בְּאָרֶץ גֹּשֶׁן** – ארץ קטנה שהיא חלק מארץ מצרים. אינך צריך לשבת בעיר הבירה שם יוכלו בניך להתקלקל מהמצרים, אלא בארץ גושן (ע"פ רמב"ן). **וְהָיִיתָ קְרוֹב אֵלַי**. ומי ישב בארץ גושן? – **אֶתָּה וּבְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ וּבְנֵי בְנֵיךָ** **וְכָל אֲשֶׁר לְךָ:**

(יא) **וְכָל־פְּלִתִי** – פירנסתי אתך **שֵׁם כִּי עוֹד חֲמֵשׁ שָׁנִים רָעַב פֶּן תִּנְרָשׁ** – תהיה עני ורש. כי תצטרך לשלם את כל כספך בשביל לקנות אוכל (כנ"ל ע"פ רש"י)³³. **אֶתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ:**

(יב) **וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רְאוֹת וְעֵינַי אֲחִי בְּנִימִין** – למה אמר בנפרד את בנימין? רמז להם - כמו שאיני כועס על בנימין איני כועס עליכם. **כִּי – ש... כִּי הַמְדַבֵּר אֵלֵיכֶם** – שאני מדבר בלשון הקודש ללא מתורגמן, וזה הוכחה שאני יוסף³⁴ [וכפי שלמדנו אף החרטומים ופרעה לא הכירו את לשון הקודש³⁵].

(יג) **וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֵת כָּל כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם**³⁶ **וְאֵת כָּל אֲשֶׁר רְאִיתֶם** – לא שמעתם אלא ראיתם זאת (רשב"ם). תספרו לו את זה ובכך ידע שאני באמת יכול לעזור לו (רמב"ן). **וּמִהָרַתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת אָבִי הִנֵּה** – למה במהירות? כדי לשמחו (ספורנו).

(יד) **וַיַּפֵּל עַל צוּאְרַי בְּנִימִן אֶחָיו** – כתוב לשון רבים כי הניח ראשו על שני צדדי הצוואר של בנימין (חזקוני). **וַיִּבְרַךְ וּבְנִימִן בָּכָה עַל צוּאְרָיו:**

(טו) **וַיִּנְשֹׁק לְכָל אֶחָיו**³⁷ **וַיִּבְרַךְ עֲלֵיהֶם** – בכה על כל אחד מאחיו בנפרד, וזה הראה להם כמה הוא אוהב אותם (אוה"ח). **וְאֶחָרֵי כֵן דָּבְרוּ אֶחָיו אִתּוֹ** – רק אחרי שבכה ונישק לכל אחד, ראו שאין לו שום קפידא עליהם, ואמנם בתחילה התביישו ונבהלו מפניו ולכן לא יכלו לענות אותו, אך עכשיו כבר לא נבהלו מפניו.

דְּבָרֵי פִרְעָה לְאֲחִים. דגשים: הכרת פרעה בערכם של אחי יוסף.

²⁸ חידה: שיר בו מוזכרות המילים בקרב הארץ. אפה זה מוזכר בספר יהושע? בפרק א'.

²⁹ חידה: אפה כתוב עוד קציר? בפרק ט' – "זרע וקציר".

³⁰ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד מחוק: אם אין מה לחרוש ודאי שאין מה לקצור, למה התורה כותבת את זה? תשובות התלמידים: א. שלא היה אפילו צמחים וצומחים מעצמם (ספיהים. כיוון לדברי לקח טוב). ב. לקצור מה שצמח לפני הרעב. ג. התורה רוצה להדגיש. שאלה נוספת: למה לא זרעו באדמה זרעים והשקו אותה עם מים מההילוס? תשובות המתוקים: א. זה היה חלק מהרעב, שאפילו ככה לא היה צומח שום דבר. ב. לא היה להם מספיק זרעים. ג. לא היה מספיק מים גם לשתות וגם להשקות. ד. בזמן הרעב לא היה אפשר להגיע למים בנילוס, כי הם היו מאוד עמוקים.

³¹ אולי ההסבר – לתת לכם מקום בארץ.

³² חידה: אפה עוד מוזכר? 1. הפליט. 2. הנשאר לפליטה.

³³ צ"ע: מדוע לא הביא ליעקב אוכל לארץ כנען כדי סיפוקו ויותר? אומר הספורנו – לתת מרעה לצאן אי אפשר. רמב"ן – המלך לא ייתן.

³⁴ למה זה הוכחה? אולי המתורגמן למדו? מאפה המתורגמן ידע? ובאמת לא ראיתי מי שמסביר כמו שהסברתי, אלא – "ועוד כי פי". ואז יותר מובן שזה תוספת הוכחה, ועיקר ההוכחה זה שהוא מהול (רש"י), או צורת יוסף (רד"ק).

³⁵ הוספה: דעת הרמב"ן כאן שלשון הקודש זאת הייתה השפה של כנען.

³⁶ סיפור: מובא בפרפראות לתורה 209.

³⁷ תלמידים תשע"ד: הערתי שלבני בנימין לא כתוב שנשק לו. אמרו התלמידים האהובים – כאן כתוב וינשק את כל אחיו, וזה כולל את בנימין.

(טז) וְהִקְלֵל נִשְׁמַע בַּיַּת פְּרַעָה - הועברה שמועה אצל אנשי פרעה, עד לבית שלו. לְאֹמֶר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטֹב בְּעֵינָיו פְּרַעָה וּבְעֵינָיו עֶבְדָּיו - מצא חן בעיניהם. מדוע? פרעה חשב לעצמו - אם יוסף כ"כ חכם וצדיק בטח גם אחיו הם כאלו, ואעשה אותם שרים בממשלתי, אנשים עם מידות טובות וכו'. (העמ"ד)³⁸ (לבסוף מחשבתו לא התקיימה כמו שנלמד בהמשך).

(יז) וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֶל יוֹסֵף אָמֵר אֵל אֶחָיִךְ זֹאת עָשׂוּ - תעשה את זה - מה שאומר לכם. טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם - את החמורים שלכם בתבואה. וּלְכוּ בָאוּ³⁹ אֲרֻצָּה כְּנָעַן:

(יח) וַיִּחַזְקוּ אֶת אֲבִיכֶם וְאֶת בְּתִיכֶם - את האנשים שבבית שלכם (אונקלוס). וּבָאוּ אֵלַי וְאֶתְנָה לְכֶם אֶת טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם - זו ארץ גושן, שהיא הטובה שבארץ מצרים.⁴⁰ וְאָכְלוּ אֶת חֶלֶב הָאָרֶץ - האוכל המשובח ביותר [כמו חלב בהמה שהוא המשובח שבבהמה].

(יט) וְאֶתְנָה צְיוּתָהּ זֹאת עָשׂוּ - אני מצווה אותך שתאמר להם שיעשו זאת. קָחוּ לְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת - עם סוסים. [היה אסור להוציא ממצרים, כי אלו היו סוסים מזן מיוחד, ולא רצו שיגדלו אותם מחוץ למצרים]. לְטַפְּכֶם - לילדיכם. וְלְנָשִׁיכֶם וּנְשֵׂאתֶם - והבאתם אֶת אֲבִיכֶם⁴¹ וּבְאֵתֶם:

(כ) וַעֲיִנְכֶם אֵל תְּחַסּוּ עַל פְּלִיכֶם - אל תרחמו על החפצים שלכם [שהיה יעקב חוזר על פכים קטנים, דעת זקנים], כי זה יעכב אתכם (ע"פ ספורנו). פִּי טוֹב כֹּל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְכֶם הוּא - ואביא לכם מה שחסר.

עוֹד יוֹסֵף חָי. דגשים: מיוחדותה של רחל ושל בניה יוסף ובנימין. כבוד יוסף לאביו, כבוד האחים לאביהם, ודאגתם שלא יסתכן. השמחה הגדולה של יעקב - עוד יוסף חי!

(כא) וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - הלכו לבקש מיוסף עגלות. וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל פִּי פְרַעָה - על פי ציוויו של פרעה. מכאן אנו למדים שאי אפשר להוציא עגלות ללא אישורו של פרעה.⁴² וַיִּתֵּן לָהֶם צִדָּה לְדָרְךָ - לא מפורש מה זה, ואולי זה היה אוכל משובח יותר שאי אפשר לאחסן אותו לזמן רב. ואולי זה כלל ומפסוק הבא פרט.

(כב) לְכֻלָּם נָתַן לְאִישׁ - לכל אחד ואחד (רד"ק). תְּלִפּוֹת שְׂמֹלֹת - בגדים, שונים אחד מהשני (שמתחלפים), אבע"ז. וּלְבְנֵימִן נָתַן שְׁלֹשׁ מְאוֹת כֶּסֶף⁴³ - שיקנה דברים לאשתו ובניו (אברבנאל). וְחִמְשׁ תְּלִפַּת שְׂמֹלֹת - למה נתן לבנימין יותר? כי אהב אותו יותר שהיה אחיו מאב ואם, וכן שימח אותו על צערו הגדול, וגם שימח אותו כי היה יתום. (ע"פ המדרש).⁴⁴

(כג) וּלְאֲבִיו שָׁלַח - למה אביו צריך כ"כ הרבה? מסתבר שאביו נתן את הדברים לבניו, נכדיו ועבדיו, ולאורחים⁴⁵, אך מצד כבוד אביו נתן לו שיתן לכולם. פְּזָזָת - את המנחה הזאת שהתורה מפרטת עכשיו (רמב"ן). עֲשֵׂרָה חֲמִירִים נִשְׂאִים מְטוֹב מִצְרַיִם - הדברים המשובחים שיש במצרים: אוכל (ראב"ן) ובגדים (אבע"ז). וְעֵשֶׂר אֶתְנַת נִשְׂאֵת בָּר - תבואה. וְלָחֶם⁴⁶ וּמִזֹּון - דברים שנוספים ללחם. לְאֲבִיו לְדָרְךָ⁴⁷ - שיהיה לו לדרך מארץ ישראל למצרים.

(כד) וַיִּשְׁלַח אֶת אֶחָיו - יוסף ליווה אותם (חזקוני⁴⁸). וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדָרְךָ - אל תחשבו על החטא שלכם ותהיו בצער, ותתרגזו על עצמיכם, ותתחילו להגיד - מה עשית, מה אתה אמרת... אתם חזרתם בתשובה שלימה! (כה) וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֵל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם - איך לא פחדו משודדים? היו שומרים, או שכיוון שכולם ידעו שזה עגלות של פרעה הם לא העזו (ע"פ רמב"ן כ"ד).

(כו) וַיַּגִּדוּ לוֹ לְאֹמֶר עוֹד יוֹסֵף חָי⁴⁹ - [שרנו במנגינת "עוד אבינו חי"]. בשלבים [שלא יתעלף או ימות מהתרגשות, הסברנו את התהליך הפיזיולוגי]: א. עצם בא שמעון ובנימין. ב. לבשו בגדים חגיגיים. ג. אמרו - יש לנו בשורה משמחת.

³⁸ הסבר נוסף: כי הבינו שיוסף ממשפחת אברהם, ולפי"ז צ"ל שעברים זה לאו דווקא משפחת אברהם. וכן נראה פשוט, שקשה לומר שהמצרים שונאים את העברים הכוונה את יעקב ומשפחתו בלבד. וצע"ע. פרעה רצה שיוסף ובניו יגיעו כדי להוסיף ברכה. רמז לדבר: פרעה אמר להם "ואיכלו מחלב הארץ", הוא רמז שע"י יכול הרעב להיגמר.

³⁹ בואו - ע"פ אונקלוס זה הובילו והנהיגו. צריך להסתכל שוב באוצר מפרשי הפשט.

⁴⁰ תלמידים תשע"ד: הקשה תלמיד אהוב: והרי פרעה רצה שהם יהיו שרים בממשלתו, ולא בארץ גושן, ורק בגלל שאמרו שהם רועי צאן הלכו לארץ גושן? תירוצים נפלאים: פרעה התכוון שיעקב והנכדים יגורו בגושן והילדים במצרים. פרעה התכוון שיהיו שרים שגורים בגושן. פרעה רק מנסה לשכנע אותם שיבואו, אחרי שהגיעו ביקש שיוותרו על ארץ גושן כדי להיות שרים.

⁴¹ צ"ע: יש הדורשים שנשארו את יעקב על כפיהם. ומכאן קושיא על דבריהם, שהרי אנו רואים שאף פרעה עצמו אמר להם לשון זאת.

⁴² הפשט הוא - על פי בקשתו של פרעה, שאמר לאחים שיקחו עגלות.

⁴³ הוספה: הזכרנו שעפרון נתן 400 (עובר לסוחר).

⁴⁴ הוספה: בספר פרפראות לתורה אומר: נתן חליפות כנגד הבגדים שקרעו כשנמצא הגביע. לבנימין 5 כי כל המשפחה נתנה, כמו 5 ידות שלקמן. 300 כסף ע"פ הגמרא בגיטין מד - "המוכר עבדו לגוי קונסים אותו עד 100 בדמיו, שזה 100 כפול 30 = 3000. א"כ הוא נתן כולם 300, ולקח מהם בחזרה, והשאיר רק לבנימין. יוצא שהוא לקח מכולם יחד 3000.

⁴⁵ הרחבה: הגרמ"א בדרכי מרדכי תירץ שנתן לאורחים

⁴⁶ תלמידים תשע"ד: - תלמיד: מה ההבדל מתבואה? ותיקן: תבואה לא מוכן ולחם מוכן. אמרתי שנראה שהלחם זה לשבוע הראשון.

⁴⁷ תלמידים תשע"ד: - שאל תלמיד אהוב: למה היה צריך להביא להם חמורים ואתונות, הרי הוא נתן להם כבר עגלות ויכל לשים שם את כל התבואה? תשובות החלמידים: א. למד ממידותיו של הקב"ה - "ונתתי לכם ברכה עד בלי די", גם העגלות וגם האתונות היו מלאים תבואה. ב. רצה לתת להם גם את החמורים והאתונות עצמם במתנה. הקשה מתוק - אז שישאיר במצרים, למה לקחת לכנען ולהחזיר למצרים? ענו מקסימים - לכבוד אביו / כי לא יכל לחייב את אביו ללכת למצרים. ג. אלו היו החמורים שלהם. הקשיתי - ומה עם האתונות? ענה תלמיד - גם אתונות הביאו איתם. [ע"י עוד תירוצים בורעוני התורה של כיתה ב' משנה שעברה.

⁴⁸ ספורנו - נתן להם רשות ללכת.

⁴⁹ פתיחה: קראתי לילד ואמרתי לו לעצום עיניים תפאום דפקתי על השולחן והוא נבהל, אח"כ שוב עצם עיניים ואמרתי לו שאני הולך לדפוק על השולחן ואז הוא לא נבהל. מכאן למדנו שדבר פתאומי הוא מבהיל.

ד. סרה בת אשר שרה שיר והכניסה את המילים יוסף וכו'. ה. עוד יוסף חי. ו. וכי הוא מושל. ז. הראו את העגלות. (ע"פ אוה"ח). וכי הוא – ושהוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו – ליבו התחלף⁵⁰ (רס"ג - גנסתפק) – רגע אחד אמר – זה נכון, אח"כ אמר – זה לא נכון. לא יכול להיות שבני ישקרו, מצד שני אולי אמרו לי כדי לשמח אותי⁵¹. כי לא האמין להם: (כז) ויזכרו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם - כשהתגלה. וגם שבכה וכו' (רשב"ם). וירא את העגלות אשר שלח יוסף - איך הוציאו? הרי אסור? מוכח שזה יוסף! לשאת אתו – לקחת אותו. עכשיו יעקב כבר מאמין. נתיי רות יעקב אביהם – "חזר לחיים", התמלא שמחה, ובזכות זה חזרה בו כל ההתרוממות הרוחנית, כל הקדושה. והתנבא.

(כח) ויאמר ישראל רב - יש לי שמחה רבה. עוד יוסף בני חי אלקה ואראנו בטרם אמות – לפני שאמות. יעקב אמר שילך לראות את יוסף, אך הוא לא התכוון ללכת לגור שם, יעקב לא מוכן לעזוב את ארץ הקודש, אפילו אם הוא כל כך מתגעגע ליוסף ורוצה לחזור להיות איתו. לכן כתוב "אלכה ואראינו"⁵³.

ציווי ד' ליעקב לרדת מצריימה. דגשים: חביבותה של א"י שיעקב לא רוצה לרדת ממנה, ושרק שם יכול לצמוח עם ישראל. קבלת יעקב את דבר ד' לרדת למצרים. אנו לא מבינים מדוע דווקא במצרים יכול לצמוח עם ישראל.

(א) ויסע ישראל – זהו שם שמבטא את התרוממותו של יעקב אבינו. וכל אשר לו – כל המשפחה שלו (ע"פ אוה"ח ו'). ויבא בארה שבע – לבאר שבע. ויזבח זבחים – קרבנות. ולמה הקריב? כנראה כהודאה על תגליתו של יוסף⁵⁴. לאלהי אביו יצחק – ולמה לא הזכיר אלוקי אברהם? כי אדם חייב בכבוד אביו יותר מכבוד סבו⁵⁵. ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה – בחלום⁵⁷. ויאמר יעקב יעקב⁵⁸ - רש"י – לשון חיבה⁵⁹. ויאמר הנני – הנה אני, מוכן ומזומן⁶⁰.

(ג) ויאמר אנכי האל – האלוקים שלך, אלהי אביך – יצחק, כי כפי שראינו יעקב אבינו זבח לאלוקי יצחק (חיזקוני).⁶¹ אל תירא מרדה מצרימה - אל תפחד מלרדת למצרים. יעקב אבינו מאוד לא רצה לעזוב לא"י. הוא פחד שבארץ מצרים לא יכול לצמוח עם ישראל, כי ילמדו מהמצרים. (ע"פ העמ"ד לענ"ד וכן במנחה בלולה). כמו שעץ רימון לא יכול לצמוח בסיביר. ד' רצה שדווקא שם יצמח עם ישראל. פי לגוי גדול אשימה שם – כן יצמח שם עם ישראל.

(ד) אנכי ארד עמך מצרימה – השכינה כן תשרה במצרים (אוה"ח ורמב"ן)⁶². ואנכי אעלה גם עלה – אעלה את עם ישראל, כ כשבני יעקב עולים זה נחשב שיעקב בעצמו עולה⁶³. ויוסף ישית ידו על עיניך – יוסף ישים את ידו על כל העניינים שלך. כלומר ידאג לך לכל הצרכים שלך (רשב"ם). הסברנו שדווקא במצרים לא צריך יעקב לעסוק בשום דבר (יכול ללמוד).

(ה) ויקם יעקב מבאר שבע – ליעקב אבינו היה מאוד קשה לעזוב את הארץ, אך הוא קיים את דבר ד' וקם והלך, לכן כתוב לשון 'ויקם' (העמ"ד). וישאו בני ישראל את יעקב אביהם⁶⁴ ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו:

(ו) ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ פנען – הם חזרו לחברון ולקחו את הרכוש, כי מלכתחילה הם לא לקחו את כל הרכוש, שהרי הם לא התכוונו ללכת למצרים להרבה זמן (אוה"ח). ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו-הצאצאים שלו.

(ז) בניו ובני בניו אתו בנתיו – דינה. וכתוב בנותיו כמו שלקמן כתוב "ובני דן חושים" (חזקוני). ובנות בניו – סרה ויוכבד. וכל זרעו – הנכדים שלו (שכל טוב). יכול להיות שהכוונה גם לתלמידים שלו, שתלמידים נחשבים כמו בנים (העמ"ד). הביא אתו מצרימה:

⁵⁰ להרחיב הסבר זה.

⁵¹ לבו לא הקשיב להם, כאילו הלך הלב, התפוגג.

⁵² תשע"ג: [הוספנו את רש"י שרמז על העגלה ערופה, שבזמן שליווה יעקב את יוסף לעמק חברון, אמר לו יוסף לחזור, אמר לו יעקב למדנו בעגלה ערופה שיש ללוות, ומתוך כך המשיכו ללמוד דיני עגלה ערופה.]

⁵³ הוספה: סיפרנו על אבא של משה מנחם שהגעתי לשיבה שבוע לפני שאבא של משה מנחם התחתן (ישנתי במיטה שלו). אבא של משה מנחם מאז שהוא הגיע ארץ ישראל הוא לא עזב אפילו בשביל לראות את ההורים שלו.

⁵⁴ צ"ע: לברר אם יש מקור לזה.

⁵⁵ סיבות נוספות: יצחק הראשון שהקריב שם קורבן (רשב"ם), ליצחק היה אסור לצאת מהארץ (ספורנו).

⁵⁶ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב: למה היה צריך ללכת עד באר שבע? ענו התלמידים: כי שם זה יתור קדוש / כי שם היו קורבנות משובחים / ראינו בחוקוני: כי שם הקריב יצחק קרבן.

⁵⁷ צ"ע: הראב"ם מסביר שהיה זה במראה ולא בחלום, אך נראה לי שהפשט זה חלום.

⁵⁸ חידה: אפה כתוב עוד שמות פעמיים? שם, תרח, נח, אברהם. אולי גם יצחק. עיין מדרש.

⁵⁹ הפעלה: אני אומר: כיתה ב' כיתה ב' וכל הכיתה אומרת – הנני.

⁶⁰ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב: איך דיבר בחלום? ענית: אין לנו מושג מה זה נבואה. ענו תלמידים: הוא חשב / היה זה נס.

⁶¹ רד"ק – שאליו אמרתי שלא יעלה, ולך אני אומר שכן.

⁶² הרחבה: להוסיף סיפור ממסכת מגילה כט.

⁶³ רבנו בחיי: אעלך – עצמות, גם עלה – לרבות הבנים. או הפוך – גם עלה – לרבות עצמותיו.

⁶⁴ בידים, בלי או עם העגלות. שאל תלמיד מתוק: אם כך גם את טפם ונשיהם סחבו בידים? ראינו שהטעמים מפרדים. וצ"ע: איך בדיק סחבו אותו. בנוסף קשה לי להבין בפשט שסחבו אותו בידים, ביחוד שלשון הפסוק היא – בעגלות ששלח לשאת אותו – עיקר העגלות בשביל יעקב.

(ח) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת 65 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיִמָּה יַעֲקֹב וּבָנָיו – השמות הם רק של הילדים של יעקב, ולא שמות הנשים של יעקב וילדיו. כְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן:

(ט) וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ וּפְלֹא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי:

(י) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֶהֱד וְיָכִין וְצַחַר וְשָׂאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית – בן דינה שנישאה לכנעני. שלאחר שחמור הכנעני לקח אותה בכח, היא לא רצתה להתחתן עם אדם זר, עד ששמעון הצדיק הסכים לישא אותה.

(יא) אֵלֶּה בְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפָדוֹן אָרֶם וְאֵת דִּינָה בְתוּ כָּל נַפְשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלִישִׁים וְשְׁלִישִׁים 66 – והרי החשבון 32? נוספה יוכבד בת לוי שנוולדה אחר שנכנסו לחומת מצרים הראשונה (בין החומות).

(כ) וַיּוֹלֵד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אֲסֵנַת בַּת פּוּטִי פְרַע פְּהֵן אֵן אֵת מְנַשֶּׁה וְאֵת אֶפְרַיִם – שאל תלמיד מחוק: די היה לכתוב ובני יוסף מנשה ואפרים? ענה תלמיד מחוק: כי יעקב אהב את יוסף הכי הרבה, ואפילו יותר מבנימין.

(כא) וּבְנֵי בְנִימֵן – הזכרנו את המדרש שקרא לכל אחד בשמות שהזכירו את מצבו של יוסף בגלות. (סוטה לו:).

(כג) וּבְנֵי-דָן חֲשִׁים – גם על בן אחד אומרים בנים בלשון רבים. נראה לי בגלל שיצא ממנו זרע גדול 67.

(כו) כָּל הַנְּפֹשׁ – שמנו לב שאצל עשיו (לו:ו) כתוב 'נפשות', בגלל שעם ישראל מאוחד כתוב נפש, לשון יחיד. הַבְּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיִמָּה יִצְאֵי יָרְכוּ – הילדים שלו. מְלִבַּד נָשִׂי בְנֵי יַעֲקֹב – הם גם באו, אך אינם יוצאי ירכו ולכן לא נמנו. כָּל נַפְשׁ שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ – ללא יוסף ובניו ויוכבד.

(כז) וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר יָלַד לוֹ בְּמִצְרַיִם נַפְשׁ שְׁנַיִם כָּל הַנְּפֹשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבְּאָה 68 מִצְרַיִמָּה שְׁבַעִים – באה בעבר, ובפסוק הקודם באה בהווה, תלוי אם הטעם נמצא באות א' או באות ב' (וכן הוא ברחל: "באה עם הצאן").

מִפְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף. דגשים: כבוד יוסף לאביו. הרצון של בני יעקב לא להתערב עם מצרים, ולהמשיך ללמוד תורה.

(כח) וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח – יעקב. לְפָנָיו – שילך לפני יעקב, לפני שיעקב יגיע 69. אֵל יוֹסֵף לְהוֹרֹת – נ"ל שיוסף יורה אפה צריכים להיות. לְפָנָיו גִּשְׁנָה 70 – שיוסף יורה להם אפה יהיו. 'יורה' הכוונה 'ילמד' (רד"ק). תורה זה הוראה, שמלמדת אותנו מה לעשות). יוסף הכין להם מקום לגור וגם בית מדרש, שלא יצטרכו להתעכב כשיגיעו. למה דווקא את יהודה? אחרי מעשה תמר החזירו אותו לגדלותו, וביחוד אחרי מסירות הנפש על בנימין, הוא נהיה עוד יותר מחליט (הרב נחום).

וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה גִּשְׁן:

(כט) וַיָּאָסֵר יוֹסֵף מְרַפְּבָתוֹ – קשר את הסוסים (בעצמו, לכבד את אביו. וכל המצרים התפלאו). וַיַּעַל 71 לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו – הראה את עצמו ליעקב. יוסף ירד מהמרכבה, עבר את כל עבדיו והתראה לפני יעקב. (ספורנו). תיארנו איך יוסף יוצא לכבד את אביו, וכשראו את זה זקני מצרים אז גם הם יצאו, וכשראו מחנה מצרים את הזקנים יוצאים גם הם יצאו, ומי רואה את כל החשובים האלו יוצאים ואינו יוצא. וכך היה ליעקב כבוד גדול מאוד (מדרש). וַיַּפֵּל עַל צְוָארָיו וַיִּבְכֶּה עַל צְוָארָיו עוֹד – בכה עוד ועוד. [אולי נזכיר את רש"י שיעקב קרא ק"ש, ע"פ פירוש שראיתי שזה היה הדרך של יעקב להודות לד' ברגעים המיוחדים האלו, מתוך אהבת ד' שהתעוררה בו (גו"א)].

(ל) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֵל יוֹסֵף אֲמוֹתָה הַפְּעַם – כעת יכול אני למות בשמחה, ולא בצער. כמובן, יעקב לא התכוון שהוא ימות, אלא אם אמות לא אהיה בצער. אַחֲרַי רְאוּתִי אֵת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדֶךָ חַי – שאתה עדיין חי. ולא סתם חי, אלא חי חיים אמיתיים – צדיק וקדוש (אוה"ח).

(לא) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֵל אָחִיו וְאֵל בֵּית אָבִיו – משפחת אביו. נראה שאלו הנכדים והננינים 72. אַעֲלֶה 73 וְאֶגִּידָה לְפָרְעָה וְאֶמְרָה אֵלָיו אֲחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי:

(לב) וְהָאֲנָשִׁים רַעֵי צֹאן – זה המשך דברי יוסף לפרעה. כִּי אֲנָשִׁי מְקַנָּה חַי – אנשים שזה עיסוקם, ויש להם הרבה מקנה (רמב"ן). וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם הַבִּיאוּ – אז אין להם זמן להתעסק בצאן שלך (חזקוני). יוסף אומר שהוא

65 פתיחה: איך עשינו את כל הפסוקים האלו? רשמתי על הלוח יעקב. מתחת לזה את האמהות. שמות השבטים. הילדים והנכדים. כ"א בצבע אחר (תו"כ שינון הפסוקים. 10 פעמים פסוק). מתחת לכל אחד רשמנו את מספר הילדים הכולל. אח"כ חישבנו את כל בני לאה וראינו שחסר אחד, הוספנו את יוכבד. רשמנו שני חשבונות: מי ירד למצרים (32) ומי היה במצרים (33). כך מילאנו את הלוח בצבעים שונים. אח"כ זכה משהו תו"כ שינון הפסוקים להצביע בלוח על השמות.

66 תלמידים תשע"ד: - שאל ילד מחוק? לפעמים כתוב את המספר בלשון זכר ולפעמים בלשון נקבה?

67 רד"ק - כל הבנים לא היו אלא אחד. ועיין ב"ב קמג:

68 הוספה: אחרי שעשיתי חייה מה זה באה ומה זה באה עם הרמז - רחל. שינונו את הפסוקים: באה עם סימון באצבע - עכשיו, ובאה עם סימון לעבר.

69 צ"ע: כ"כ רש"י, אלא שצריך לעיין על איזה 'לפניו' הוא כתב זאת. ובתרגום כתוב אותו תרגום על שני הפעמים שכתוב 'לפניו'.

70 עיין הסבר הרב יהודה.

71 הוספה: עליה הייתה לו שהלך לכבד את אביו (דעת זקנים).

72 הוספה: מה עם יעקב? רד"ק - ברור שזה כלול אותו. אברבנאל - יוסף לא רצה שיעקב יחשוב שיש סיכוי שלא יהיו בארץ גושן.

73 הוספה: אעלה על המרכבה (דעת זקנים). בית פרעה היה גבוה (תוס' השלם).

יספר לפרעה את זה בתמימות, בלי לבקש שיהיו בארץ גושן, שלא יחשוב שהוא אומר את זה בכוונה בשביל שהאחים שלו יהיו בארץ גושן (ספורנו).

(לג) וְהָיָה כִּי – כש.. יִקְרָא לְכֶם פְּרֹעָה וְאָמַר מַה מַּעֲשִׂיכֶם – מה המקצוע שלכם.

(לד) וְאָמַרְתֶּם אֲנָשִׁי מִקְּנֵה הָיִו עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה – מאז שהיינו צעירים ועד עכשיו. גַּם אָנַחְנוּ גַּם אָבִיתֵנוּ – ואיננו יודעים שום דבר חוץ מזה כי הדבר היחיד שאבותינו למדו אותנו זה לרעות צאן. (כמו אחד שכל החיים שלו "תפוחי אדמה"). בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן - בשביל שתשבו בגושן, שם יש הרבה מרעה. [העדופו האחים להיות בבתי פשוטים בגושן, מאשר בארמונות בתור שרים של פרעה]. כמובן מטרתם העיקרית לא לרעות כל היום צאן, אלא ללמוד תורה. כִּי תוֹעֲבֹת מִצְרַיִם כָּל רֵעָה צֹאן – רועי הצאן היו מבוזים. רועי הצאן היו כל הזמן נמצאים עם הצאן, והם הכירו בבירור שהצאן לא יכול להיות אלוהים. ולכן היו מרחיקים אותם. (שפ"ח)⁷⁴, והיו רחוקים מן הישוב (מושב זקנים). הסבר נוסף – הרועים היו מכים את הצאן, וזה לא מתאים להכות את האלוהים לכן הרחיקו אותם (הרב נחום)

פרעה נותן לאחים את ארץ גושן. דגשים: הרצון של האחים לגור לבדם בארץ גושן ולא ללמוד מדרכם הרעים של המצרים.

(א) וַיָּבֵא יוֹסֵף יוֹסֵף וַיִּגְדַּל לְפָרֹעַה וַיֹּאמֶר אֲבִי וְאֶחָי וְצִאֲנָם וַיִּבְרָאם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהֵנָּה – והנה הם, הם נמצאים בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן – הם שם רק לבנתיים, עד שפרעה יחליט אפה מקומם.

(ב) וּמִקְצֵה אֶחָיו – מקצת מאחיו (אונקלוס), זה מזכיר גם לשון קצה, מהקצוות של האחים – מהאחים הכי חלשים. לָקַח חֲמִשָּׁה אָנָשִׁים – ארבעת בני השפחות וזבולון שהיה הקטן בבני לאה⁷⁵, כי אם היו באים אחים חזקים היה פרעה לוקח אותם להיות אנשי מלחמתו. וַיִּצְגָּם – ויעמידם לְפָנֵי פְּרֹעָה – יוסף עשה זאת כדי שפרעה יראה שאינם חכמים⁷⁶ כיוסף (ספורנו).

(ג) וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֵל אֶחָיו מַה מַּעֲשִׂיכֶם – מה עבודתכם? וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרֹעָה רֵעָה⁷⁷ צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם אָנַחְנוּ גַּם אָבִיתֵנוּ – מאז ומתמיד ואין דבר אחר שאנו יודעים לעשות.

(ד) וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרֹעָה לְגוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ⁷⁸ כִּי אֵין מְרֹעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעַבְדֶיךָ כִּי כִבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן – ואם כבר יש קצת צמחים אוכלים מהם האנשים, ואין אוכל גם בשביל הצאן (רמב"ן). וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן – אנו מבקשים לשבת בארץ גושן.

(ה) וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֵל יוֹסֵף לֹאמַר אֲבִיךָ וְאֶחָיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ – שמעתי שהם באו אליך. (רמב"ן⁷⁹)

(ו) אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמִיטַב הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אֶחָיךָ יֵשְׁבוּ⁸⁰ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן⁸¹ – שזה המקום הטוב ביותר. וְאִם יָדַעְתָּ – אם אתה יודע. וַיֵּשׁ בָּם אֲנָשִׁי חֵיל – אנשים שמומחים במקצוע מסויים (במקרה הזה מומחים ברעיית צאן). וְשִׁמְתֶם שָׂרֵי מִקְנֵה עַל אֲשֶׁר לִי – גם לפרעה היה צאן, בשביל להשתמש בצמר, סביר להניח שהצאן היה באיזור גושן. תלמיד אמר שאולי לפרעה היו עיזים ולא כבשים, ולפי זה רק הכבשים היו האלוהים של המצרים.

ברכת יעקב. דגשים: כוחה של ברכת צדיק. זקנותם של צדיקים.

(ז) וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אֲבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לְפָנֵי פְּרֹעָה – כי מלך מברכים בעמידה (אוה"ח). וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֹעָה – מה ברכו? לא כתוב. אך בדרך כלל כשבאים לפני מלך מברכים אותו שיהיה לו שלום – פרנסה טובה, ברכה, שפע וכל טוב (ע"פ רש"י ורמב"ן, ע"ש שחולקים).

(ח) וַיֹּאמֶר פְּרֹעָה אֵל יַעֲקֹב כִּמָּה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶיךָ⁸² – בן כמה אתה. פרעה ראה את יעקב שהוא זקן מאוד מאוד, והוא ממש התפלא, ושאל בתמיהה – בן כמה אתה?! (רמב"ן)

(ט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל פְּרֹעָה – יעקב עונה לפרעה, אני לא כ"כ זקן כמו שאני נראה - יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי – הימים שאני גר / חי (רד"ק). שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה שָׁנָה מְעַט יָרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי – אני חי קצת שנים ביחס לאבותי, אבל אני נראה כ"כ זקן

⁷⁴ תשע"ג: שכיוון שזה הפסל שלהם לא היו אוכלים בשר, אלא רק משתמשים בצמר. ומי שתפקידו לרעות את הצאן היו מרחיקים אותו שלא יראו שצריכים להאכיל את הפסלים.

⁷⁵ תשע"ד: קראנו את רש"י שאומר שלקח את ראובן, שמעון, לוי, יששכר ובנימין שהיו חלשים יותר. ונראה לי שלילדים יותר קל להסביר שבני השפחות היו החלשים. וצ"ע.

⁷⁶ אצל"ל חזקים, עיין בספורנו.

⁷⁷ הוספה: היה צריך לכתוב רועי, 'וה' מתחלפות (רבינו בחיי).

⁷⁸ צ"ע: בתחילה הסברתי: רמוז לו שאלו מגורים עראיים, עד שיומר הרעב, כי אם היו אומרים לו שגרים לתקופה ארוכה יש חשש שיקח אותם לשורים. וכך מסביר החוקני, אבל בכור שור אומר שהתכוונו לגור קבע, וכך יותר פשוט לכאורה להסביר, שהרי ד' ציווה שידרו למצרים לא רק לזמן הרעב, וגם בפועל לא ראינו אותם חוזרים אחרי תום הרעב לארץ. וצע"ע בזה. לכן העדפתי כעת לא להסביר כלום. וד' יאיר עיני בחורתו.

⁷⁹ צריך להסתכל בפנים. ובתשע"ד הסברתי ועליך לדאוג להם, כי אליך הם באו, וצריך מקור לזה.

⁸⁰ פרעה מדגיש שאינם צריכים להיות גרים אלא תושבים, כך רמב"ן י"א, וצ"ע שהרי הם עצמם השתמשו ביישוב עבדיך. ועיין הערה לעיל בשאלה מה היתה כוונתם להיות עראים או קבועים.

⁸¹ הפעלה: חילקתי לשני ידים פתקים באחד רשום במיטב הארץ, ובשני גושן. המילים כתובות אות מתחת לאות. והם חישבו את הגימטריה. לשני המילים אותה גימטריה.

⁸² סיפור: בפרפראות לתורה 210. יש עוד סיפור של המגיד מדובנא בעמוד 207, איני יודע על מה זה ע"ש.

כי הימים שלי הם רעים (צרת עשיו, לבן, דינה, יוסף, שמעון, בנימין). **וְלֹא הִשְׁיִגוּ אֶת –** הגיעו עד, לא עקפו את ימי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְתִּי בְיָמֵי מְגוּרֵיהֶם – הם חיו הרבה יותר ממני, ואני נראה כ"כ זקן בגלל הצרות (רמב"ן, ע"ש)⁸³.
(י) וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֻעָה – בצאתו ברך יעקב את פרעה שכשילך לנילוס הנילוס יעלה על גדותיו, ובכך יסתיים הרעב⁸⁴ וכך היה⁸⁵. דיברנו בהרחבה על דרך ההשקיה במצרים: יורד גשם באזור מרוחק, הנחלים מגיעים לנילוס ומשם משקים את כל מצרים. ברגע שהפסיק לרדת גשם, לא היו מספיק מים בנילוס ע"מ להשקות את מצרים, כי הם היו נמוכים (ולא היו משאבות מים כמו היום), ומאז ברכת יעקב מי הנילוס עלו ויכלו להשקות את כל מצרים.⁸⁶ **וַיֵּצֵא מֶלֶכְנִי פְּרֻעָה:**

(יא) וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֶחְזָה – בית קבע, שלא ירגישו עראיים (רמב"ן). [ניצלנו את ההזדמנות לדבר על הגירוש מגוש קטיף [ועל בכיו הרב של סבא של משה צבי כשהתחילו לפנות בנווה דקלים], בהקשר לקרווילות שהיו להם] **בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמֶסֶס –** חלק מארץ גושן. **כַּאֲשֶׁר צִוְּהָ פְּרֻעָה:**
(יב) וַיִּכְלָל – נתן להם אוכל ["מכלכל חיים בחסד"] **יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף –** מספיק גם לילדים שרגילים לפורר (שפ"ח, ראב"ם). מצד שני אומר הספורנו – לא נתן להם יותר ממה שהם צריכים, כי בזמן שכולם ברעב לא מתאים לתת יותר מידי.

הרעב. דגשים: דאגתו של יוסף לכל המצרים, שלא יאכלו יותר מידי, ע"מ שישארו להם. דאגתו של יוסף למצרים שאינו מוכן שיהיו עבדים שלו, ושנותן להם את רוב התבואה.

(יג) וְלָחֶם אֵין בְּכָל הָאָרֶץ כִּי כָבֵד הָרַעַב מְאֹד וַתֵּלֶה – ותתעייף ארץ מצרים – אנשי ארץ מצרים התעייפו. תיארונו את הרעב הגדול שחיו בו, כי יוסף לא נתן להם הרבה אוכל, כדי שלא יגמר כל מה שיש במחסנים, ולכן היו מאוד חלשים.⁸⁷ **וְאֶרֶץ כְּנָעַן מִפְּנֵי הָרַעַב:**

(יד) וַיִּלְקָט – ויאסוף יוסף – בעזרת הפועלים שלו. **אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנּוֹמָצָא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנָעַן בְּשֶׁבַר אֲשֶׁר הֵם שֹׂבְרִים –** תמורת התבואה שהם קונים. **וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פְּרֻעָה –** לבית פרעה. יוסף הצדיק לא לקח לעצמו מאומה, אפילו שהוא התאמץ הרבה והיה מגיע לו שכר על עבודתו (רמב"ן, רד"ק, ספורנו).

(טו) וַיִּתֵּם – ויגמר **הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנָעַן**⁸⁸ ⁸⁹ **וַיָּבֵאוּ כָּל מִצְרַיִם –** כל אנשי מצרים. **אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר –** המצב היה כל כך קשה – "כולם יוצאים לרחובות", לבקש אוכל. **הֲבֵנָה –** תביא לנו **לֶחֶם וְלֶמָּה נִמּוֹת נִגְדָּה –** מולך, שתראה שאנו מתים. **כִּי אִפְסָ כֶּסֶף –** נגמר הכסף, ואין לנו איך לקנות עוד אוכל (אפס זה כלום).⁹⁰

(טז) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הֲבֵנו מִקְנוֹיֶכֶם וְאֶתְנֶה לָכֶם בְּמִקְנוֹיֶכֶם – אוכל תמורת המקנה. **אִם אִפְסָ כֶּסֶף:**⁹¹
(יז) וַיָּבִיאוּ אֶת מִקְנוֹיהֶם אֶל יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בְּסוּסִים – תמורת הסוסים. **וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבְמִקְנֵי הַיְנָקִים וּבְמִקְנֵי הַחֲמֹשִׁים –** יוסף פרנס אותם, האכיל אותם (אונקלוס)⁹².⁹³ **בְּכָל מִקְנֵיהֶם בְּשָׁנָה הָרִבִּית –** עד כאן השנה השניה לרעב.

(יח) וַתֵּתֶם הַשָּׁנָה הַהִיא וַיָּבֵאוּ אֵלָיו בְּשָׁנָה הַשְּׁנִייתָ ⁹⁴ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא נִכְחַד מֵאֲדָנִי – לא נסתיר. כי בדרך כלל עני מסתיר את עניותו. **כִּי אִם –** ש תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גוינתנו – גופינו ואדמתנו:
(יט) לֶמָּה נִמּוֹת לְעֵינֶיךָ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲדָמָתְנוּ – כי אדמה שלא עושה פירות נקראת אדמה מתה (חזקוני, גם רחל אמרה שאם אין לה ילדים היא נחשבת מתה). **קִנְיָה אֲתָנוּ וְאֶת אֲדָמָתְנוּ ⁹⁵ בְּלָחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאֲדָמָתְנוּ עֲבָדִים לְפְרֻעָה –** אנחנו עבדים, שיוכל לדרוש ממנו לעשות מה שהוא רוצה שנעשה, ואדמתינו תהיה שייכת לפרעה. **וְתֵן זָרַע –** לא ביקשו תבואה, כי נגמר הרעב בעקבות ברכתו של יעקב, אלא זרע לזרוע את האדמה, ע"מ שתצמח תבואה. **וְנִהְיֶה וְלֹא נִמּוֹת –** לפחות לא נמות (כי חיים של עבד אינם נחשבים כל כך חיים, העמ"ד). **וְהִאֲדָמָה לֹא תִשָּׂם –** לא תשאר שממה, ריקה.

⁸³ צ"ע: אם זה הסבר הרמב"ן ואם עדיף להסביר כך או כדברי רש"י הקדוש.

⁸⁴ צ"ע: על פי שאלת אחד התלמידים: אחר ברכת יעקב שהפסיקה את הרעב, מה היה בשאר הארצות? בפשטות היה רעב, שהרי זה היה פתרון החלום. אך לפי רש"י שבשנותיים הראשונות נגמר כבר כל הכסף והמקנה, מה עשו יושבי שאר הארצות? ולא נראה לומר שפרעה קנה את אדמתם, שהרי לא ראינו שיוסף קנה גם את כל הארצות?

⁸⁵ סיפרנו על הרב עובדיה שלפני שנתיים ברך את מובארק שיצא מהכלא, וכך היה אף שאף אחד לא האמין. הרב אמר שמוברק הוא איש טוב. ולמה? לפני 30 שנה רצו להעביר כביש בתוך בית קברות. הגיע הרב עובדיה עם ר' אריה דרעי, וניסה לשכנע את מוברק, מוברק אמר שזה יקר מאוד, אחר ניסיון שכנוע אמר לרב – הסיבה היחידה שאני מסכים זה בגללך אח"כ הוציא את כולם מהבית, רק הרב נשאר, והוא אמר לו – אני רואה עליך שאתה אדם גדול אני יוקו לבידכתך שאני אשאר בנשיאות הרבה שנים. הרב ברכו וכך היה.

⁸⁶ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד מתוק: זה עולו לגרום לפרעה לחשוב שהוא האלוהים, שכל פעם שהוא מגיע הנילוס עולה? שאלה מצויינת, הבאתי את הפסוק: "ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בסוּפְעִים יכשלו בסוּפְעִים".

⁸⁷ סיפרנו על תושבי 2 ספינות שהגיעו ללב ים, בספינה אחת רב החובל הרחמן חילק אוכל כמה שרצו וכולם מתו, ובשני בצמצום והם ניצלו.

⁸⁸ צ"ע: הרי ודאי לעניים נגמר מזמן ולעשירים עדיין לא? צ"ל שמהעשירים לקח יוסף הרבה כסף, ולכן יצא ששך הכל לכולם נגמר הכסף באותו זמן.

⁸⁹ תלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב: או מפפה היה לאחים כסף (שהרי הם באו באמצע השנה השנייה)? תירוצי התלמידים: א. הם מכרו מקנה וקנו כסף. ב. בארץ נענן היה פחות רעב (תלמיד אחר – הוכחה שהביאו האחים מנחה ליוסף). ואינו, שהרי בפסוק כתוב שנגמר גם בארץ נענן. ג. היה להם מספיק אוכל וכלל לא קנו עד נעשו מיוסף, לכן לא נגמר להם הכסף. ד. כוונת התורה שרוב הכסף נגמר.

⁹⁰ הרחבה: באונקלוס שלים, וצ"ב הפירוש.

⁹¹ תלמידים תשע"ד: תלמידים מתוקים שאלו: או שיאכלו את המקנה עצמו? עניתי – כמות התבואה שקיבלו תמורת סוס הספיקה ליותר זמן מהזמן שיכלו לאכול את הסוס.

⁹² תשע"ד: יוסף הנהיג אותם – כל אחד כמה יקבל וכמה ייתן, כמו מנהיג.

⁹³ צ"ע: מה הפירוש המדוייק כאן.

⁹⁴ צ"ע: רש"י כותב השנית לשנות הרעב. מצד שני ברור הדבר שהיו שנתיים רעב, וכאן כבר נגמר הרעב.

⁹⁵ צ"ע למה לא נתנו קודם כל רק את האדמה.

(כ) וַיִּקְרָא – וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת כָּל אֲדָמַת מִצְרַיִם לַפְּרֵעָה כִּי מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי חִזַּק עֲלֵהֶם הָרָעַב וַתְּהִי הָאָרֶץ לַפְּרֵעָה:

(כא) וְאֵת הָעָם הָעֶבְרִי – יוֹסֵף אֹתוֹ – אֵת הָעַם לְעָרִים – אַחֲרוֹת. מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם וְעַד קֶצֶהוּ – מִקְצֵה לַקְצָה. לְמַה? כִּי שִׁיחִיה בְּרוּר לָהֶם שֶׁהָאֲדָמָה לֹא שֶׁלָּהֶם (רד"ק). בְּנוֹסֵף יוֹסֵף לֹא רָצָה שְׂכוּלָם יִחְשְׁבוּ עַל הָאֲחִים רַעַה – "אַתֶּם גֵּרִים". כִּי עֲכָשְׁיוּ כוֹלָם גֵּרִים.

(כב) רַק אֲדָמַת הַפְּהָנִים – בִּיטוּי שֶׁל אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים. כַּאֲן מְדוּבָר עַל כְּמָרִים שֶׁל ע"ז ר"ל. לֹא קָנָה כִּי חֶק – חֶלֶק לַפְּהָנִים מֵאֵת פְּרֵעָה וְאָכְלוּ אֶת חֶקָם – חֶלֶק אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פְּרֵעָה עַל כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת אֲדָמָתָם – כִּיּוֹן שֶׁקִּיבְלוּ בַחֲיָנָם לֹא הָיוּ צָרִיכִים לְמַכּוֹר אֶת אֲדָמָתָם. וְלְמַה? כִּי לֹא יִצְטָרְכוּ לְעִבּוֹד וְיוֹכְלוּ לְעִסּוֹק בְּדַבְרֵים ה'חֲשׁוּבִים' שֶׁלָּהֶם. לְהַבְדִּיל – הַמְדִינָה מִמְּמַנְת לְוַמְדֵי תוֹרָה.

(כג) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל הָעָם הֵן – הִרִי (אוֹנְקְלוֹס לְעַנ"ד). קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם⁹⁶ וְאֵת אֲדָמַתְכֶם לַפְּרֵעָה הִיא – הִנֵּה לְכֶם זָרַע וַיִּרְעֲתֶם אֶת הָאֲדָמָה: כַּאֲן יוֹסֵף מִפְתִּיעַ אֶת הַמִּצְרַיִם

(כד) וְהָיָה בְּתַבּוּאָה – בְּשַׁעַת הַבָּאָה הַתַּבּוּאָה (ע"פ אוֹנְקְלוֹס). וְנִתְתָּם חֲמִישִׁית לַפְּרֵעָה – יוֹסֵף הִצְדִּיק לֹא קִיבַל אֶת בְּקִשְׁתָּם שִׁיחִיו עֲבָדִים, יוֹסֵף אָמַר לָהֶם – אַתֶּם תִּהְיוּ כְמוֹ שְׂכִירִים – עוֹבְדִים בְּאֲדָמָה וּמִקְבָּלִים חֶלֶק, וְכַמָּה? בְּדֶרֶךְ כִּלְל שְׂכִירִים מִקְבָּלִים חֲמִישִׁית לְעִצְמָם, כַּאֲן קִיבְלוּ הַשְּׂכִירִים 4 חֲמִישִׁוֹת. וְאַרְבַּע הִיָּדוֹת – הַחֲלָקִים. יִהְיֶה לְכֶם לְזָרַע הַשָּׂדֶה – שֶׁתִּמְשִׁיכוּ לְהַצְמִיחַ. וְלֹאֲכַלְכֶם וְלֹאֲשֶׁר בְּבִתְיָכֶם – לְכָל מִי שֶׁבְּבִתְיָכֶם (כּוֹלָל עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת). וְלֹאֲכָל לְטַפְּכֶם – מִסְפִּיק לְיִלְדֵיכֶם שֶׁמְפּוֹרְרִים הִרְבֵּה⁹⁷.

(כה) וַיֹּאמְרוּ הֲחִיָּתָנוּ – כַּמָּה הוֹדוּ מִצְרַיִם לְיוֹסֵף. לּוֹלֵא יוֹסֵף כּוֹלָם הָיוּ מֵתִים. נִמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדָנָי וְהִיָּינוּ עֲבָדִים לַפְּרֵעָה – שֶׁנִּיתַן לּוֹ הַשְּׂכִירוֹת הַמְדוּבָרָת. הַמִּצְרַיִם יוֹדְעִים שִׁיּוֹסֵף עוֹשֶׂה לָהֶם לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין, וְאוֹמְרִים לוֹ – נִמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ, כְּלוּמָר – שֶׁתִּתִּיחַס אֲלֵינוּ כְּרֵאוּי וְתַעֲשֶׂה לָנוּ אֶת הַדְּבָר הַטוֹב הַזֶּה שֶׁאֲמַרְתָּ.

(כו) וַיִּשָּׂם אֹתָהּ – אֶת הַתּוֹכְנִית (?) יוֹסֵף לְחֶק – כִּלְל בְּמִדְיָנָה. וְלַעִיל חוֹק – חֶלֶק. עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד זְמַן כְּתִיבַת הַתּוֹרָה. עַל אֲדָמַת מִצְרַיִם לַפְּרֵעָה לְחֶמֶשׁ – שֶׁחֲמִישִׁית מֵהַשָּׂדֶה תִּהְיֶה שִׁיכַת לְפָרַעַה. רַק אֲדָמַת הַפְּהָנִים לְבָדָם – הָאֲדָמָה שֶׁל הַכְּהֵנִים בְּלַבָּד (עֵיין מְדָרָשׁ). לֹא הִיָּתָה לַפְּרֵעָה:

(כז) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל – בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (רד"ק). לְשׁוֹן יַחִיד, שֶׁהָיוּ בְּאַחַדוֹת (אוה"ח). [תִּיאָרְנוּ אֶת הַקֶּשֶׁר הַמִּיּוֹחַד, וְשֶׁלֹּא הִתְעַרְבּוּ עִם הַמִּצְרַיִם]. בְּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּאָרֶץ גֹּשֶׁן – הֵיכָן? בְּאָרֶץ גּוֹשֶׁן. הֵם בְּנוּ שֵׁם בְּתִים וּבְתֵי מְדָרָשׁ (תִּיב"ע). וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד – בִּילְדִים. גַּם אַחֲרֵי שֶׁנִּגְמַר הָרָעַב הַמְשִׁיכוּ לְגוֹר שֵׁם כְּפִי צִוּוּי ד' לִיעֶקֶב.

חזק חזק ונתחזק

⁹⁶ הוֹסֵפָה: מִכָּאֵן מְדִיָּק הַהֶעֱמִיד שֶׁהֵם רַק שְׂכִירִים – קְנִיִּים לַיּוֹם, לְעוֹמַת הָאֲדָמָה שֶׁקְנִיָה לְחַמִּיד.

⁹⁷ הַרְחַבָּה: צִיּוּרֵי עַל הַלוֹחַ עֵיגוּל מִחוּלָק לְחִמִּישָׁה, וְרִשְׁמֵנוּ לְאִיזָה מְטָרוֹת הַשְּׂתַמְשׁוֹ עִם הַזֹּרְעִים. מֵה עָשׂוּ עִם מֵה שֶׁבְּמַחְסָנִים? נִתְּנוּ לָאֵלּוּ שֶׁמְסַבִּיב.